
ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ ЯК ОСНОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ТА НАДАННЯ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ У ЄВРОПІ: ОЦІНКА ВНЕСКУ УКРАЇНИ

О.М. ЧУМАЧЕНКО

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри землевпорядного проектування
anchumachenko@ukr.net

Є.В. КРИВОВ'ЯЗ

кандидат економічних наук
доцент кафедри геодезії та картографії
zmenichka@ukr.net

О.В. КУСТОВСЬКА

кандидат економічних наук
доцент кафедри землевпорядного проектування
kustovska.ov@gmail.com

І.Г. КОЛГАНОВА

кандидат економічних наук
старший викладач кафедри землевпорядного проектування
kolganova_i@ukr.net

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Анотація. У статті проведено аналіз структури природоохоронних територій ряду європейських країн. Визначено необхідність проведення дослідження стану та особливостей формування природних територіальних комплексів. В зв'язку із чим, опрацьовано значний обсяг бібліографічних та електронних інтернет джерел, як закордонних так і вітчизняних авторів та дослідників. Інформаційну основу дослідження становлять статистичні дані Держгеокадастру України, Eurostat, European Environment Agency, що дозволило провести аналіз стану природоохоронних територій. Обґрунтовано та визначено роль природоохоронних територій як основи збереження біорізноманіття та екосистемних функцій території. Приведено авторську оцінку стану природоохоронних територій та запропоновано підхід щодо розрахунку індексу заповідності європейських країн. Проведено аналіз структури природоохоронних територій у Європі та визначенні напрямки щодо нарощування площ останніх. Визначено, що у більшості розвинених країн основу таких територій становлять: ліси, природні пасовища, чагарники, водяні та водно-болотні угіддя, землі без рослинного покриву. Тобто перспективне включення чи надання статусу

цим природоохоронних територій та екомереж складає значний потенціал для збереження природи та покращення збереження біорізноманіття та надання екосистемних послуг.

Ключові слова: *природоохоронні території, землекористування, природоохористування, територія, екологічна мережа, біологічне різноманіття.*

Постановка проблеми.

Високий рівень життя та благополуччя суспільства суттєво залежать від екосистемних послуг, основою яких виступає біологічне різноманіття природи. Вперше термін «біорізноманіття» був введений у 1988 році американським біологом Е. Вільсоном [7]. У найбільш широкому розумінні під ним слід розуміти варіативність життя на всіх рівнях біологічної організації [1]. Більш широке тлумачення приведено у статті 2 Конвенції про охорону біологічного різноманіття (Саміт «Планета Земля», Ріо-де-Жанейро, 1992), у якому термін «біологічне різноманіття» визначений як «різноманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми і екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає у себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманітність екосистем» [6].

В таких умовах, важливим елементом розвитку та підвищення якості екосистемних послуг є земельні ресурси, які виступають просторовою основою існування, збереження та розвитку біорізноманіття. Європейська практика, щодо забезпечення населення екосистемними послугами, тісно пов'язана із розвитком програм щодо збереження, охорони та розвитку природних територій. На думку Я.П. Дідуха, при формуванні заповідних територій варто дотримуватися еволюційного, історичного, зонально-географічного,

екологічного, науково-пізнавального, господарського, соціального принципів. Проте, як зазначає дослідник, не дивлячись на спільну мету збереження природних ресурсів, суттєво можуть відрізнятись способи реалізації таких задумів. Так на пострадянському просторі основний акцент робився на формування заповідників. Західна природоохоронна система робить акцент на національні парки [3]. Важливим є той момент, що у першому випадку передбачалося охорону від людей, а у другому – для людей. У ході нашого дослідження проведемо порівняльну характеристику стану та перспектив розвитку природоохоронних територій Європи.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій.

Дослідженнями проблем розвитку природоохоронних територій та їх оцінки присвячені праці вчених, а саме: Бамбідри Д.І., Гуцуляка Г.Д., Добряка Д.С., Дідуха Я.П., Дороша Й.М., Мартина А.Г., Новаковського Л.Я., Саблука П.Т., Сохничка А.Я., Третяка А.М., Хвесика М.А. Шкуратова О.І. та інших дослідників. Не дивлячись на значний науковий доробок щодо оцінки стану природоохоронних територій, залишається досить багато невирішених питань пов'язаних із вивченням деяких аспектів збереження біорізноманіття та екосистемних функцій територій в тому числі у ряді країн Європи.

Мета дослідження полягає проведеному порівняльній оцінці стану природоохоронних територій країн Європи.

Матеріали і методи наукового дослідження

Одним із головних етапів дослідження був збір даних та результатів досліджень, що базувалися на матеріалах, що доступні в міжнародних базах даних: Index Copernicus, Google Scholar та інших інтернет-ресурсах закордонних та вітчизняних бібліотек. Також було опрацьовано статистичні дані Eurostat, European Environment Agency, що стало інформаційною основою дослідження та дало змогу використати методи дослідження, а саме: метод аналізу та синтезу (при виявленні закономірностей формування структури природоохоронних територій); метод порівняння (при проведенні оцінки рівня природозабезпеченості території); методи дедукції та індукції (при вербальній обробці термінологічного апарату).

Результати дослідження та обговорення

Досліджуючи особливості впливу земельно-ресурсного потенціалу на збереження біорізноманіття та екосистемних послуг території, варто акцентувати увагу на природоохоронних територіях. У пострадянській системі природокористування просторову основу становлять об'єкти природно-заповідного фонду. Під природно-заповідним фондом розуміють «ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохорон-

ну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища» [4]. Частиною другою статті 7 визначається, що «землі території та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність та визначені об'єктами комплексної охорони, належать до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення».

Найбільше досягнення в охороні природи – це надання охоронного статусу цінній природній території. Для цього в Україні створюють об'єкти природно-заповідного фонду та включає понад 8633 таких об'єктів. Станом на 01.01.2021 відсоток заповідності в Україні становить 6,8 %. Територія природно-заповідного фонду займає площу 4,418 млн.га в межах території України (фактична площа 4,085 млн.га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря. [5].

Варто пам'ятати те, що територія екомеж та об'єктів природно-заповідного фонду не тотожні поняття і входять у більш широке поняття, а саме природоохоронних територій. Як вже зазначено вище, головною метою створення мережі Emerald (Natura) є збереження оселищ та видів, які охоплює Бернська конвенція. Натомість об'єкти природно-заповідного фонду мають інший зміст та особливості. Тому, території під екомережами можуть як перекриватись із іншими природоохоронними територіями, так і включати інші території. Структура перекриття екомеж та із таки-

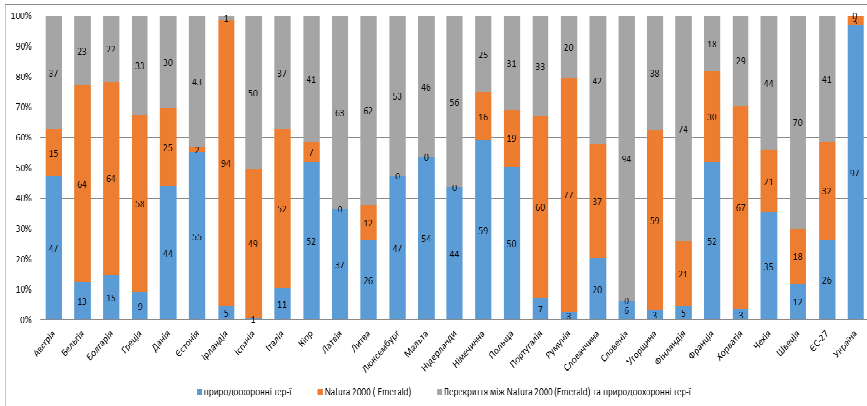

Рис. 1. Взаємне перекриття екомереж та інших природоохоронних територій у Європі, % [2]

ми об'єктами деяких країн Європи приведено на рисунку 1. Із малюнка видно, перекриття природоохоронних територій та екомережі досить суттєві, так у Словенії (37%), Люксембурзі (27%), Словаччині (15,8%), Естонії (17,8%).

Загальна частка природних територій у структурі національного землекористування приведена на рисунку 2. Для оцінки рівня природозабезпеченості території нами було пораховано «індекс заповідності, як частка заповідних територій (Sз.т.), тобто відношення площі природоохоронних територій (природно-заповідного фонду в Україні) певної території (Sпзф) до її загальної площі (Sзаг.)»:

$$Sз.т. = Sпзф/Sзаг * 100\%$$

Даний показник вказує на рівень природно-ресурсного потенціалу та екосистемних послуг території держави. Європейськими лідерами є: Люксембург (0,51), Болгарія (0,41), Словенія (0,40), найнижчим рівнем заповідності характеризуються землекористування рландії (0,14),

Фінляндія (0,13). В Україні даний показник становить 0,07, що є на порядок нижчим від середньоєвропейського 0,26. Таке співвідношення вказує на недостатній рівень забезпеченості природоохоронними територіями.

Проводячи аналіз розвитку Європейської системи екомереж варто зазначити, що стрімке нарощування об'єктів збереження біорізноманіття та екосистемних функцій територій можливе лише при системній державній політиці підтримки та наявним можливостям по розширенню таких територій за рахунок землекористувань інших типів та диверсифікації виробництва.

Сукупна різноманітність екосистемних послуг можлива завдяки наявним природно-територіальним комплексам, основу яких становлять землі. Так у більшості розвинених країн основу таких територій становлять: ліси, природні пасовища, чагарники, водяні та водно-болотні угіддя, землі без рослинного покриву (рис.3.). Тобто перспективне включення чи надання статусу цим

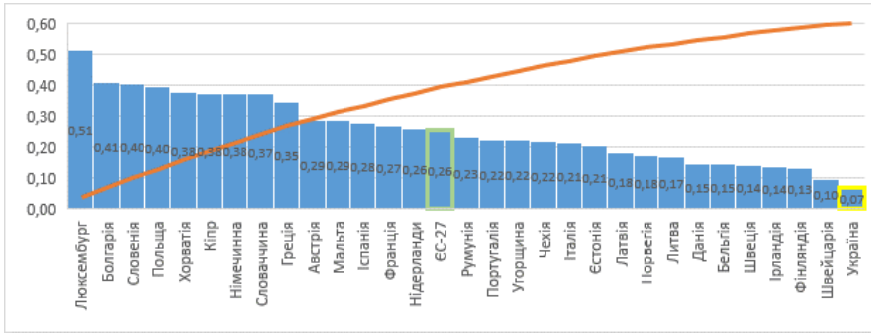

Рис. 2. Індекс заповідності країн Європи.

природоохоронним територіям чи екомережам складає значний потенціал для збереження природи та покращення збереження біорізноманіття та надання екосистемних послуг. Провівши аналіз структури природоохоронних територій, ми бачимо, що в ЄС їх основу становлять землі під лісовими масивами (49,6%), агросистеми (29,8%), посушливі території із бідною рослинністю (9,2%), водні об'єкти (5,4%), водно-болотні угіддя

(4,09%) і найменша частка припадає на забудовані території (1,91%). В Україні їх структура має інше якісне наповнення, так ліси складають 55,9%, водні об'єкти 19,7%, водно-болотні угіддя 10,5%, сухі землі та без рослинного покриття близько 9%, агросистеми 4,5% та забудовані території 0,3%. Ми бачимо, що залучення земель сільськогосподарського призначення може суттєво розширити природоохоронні комплекси України.

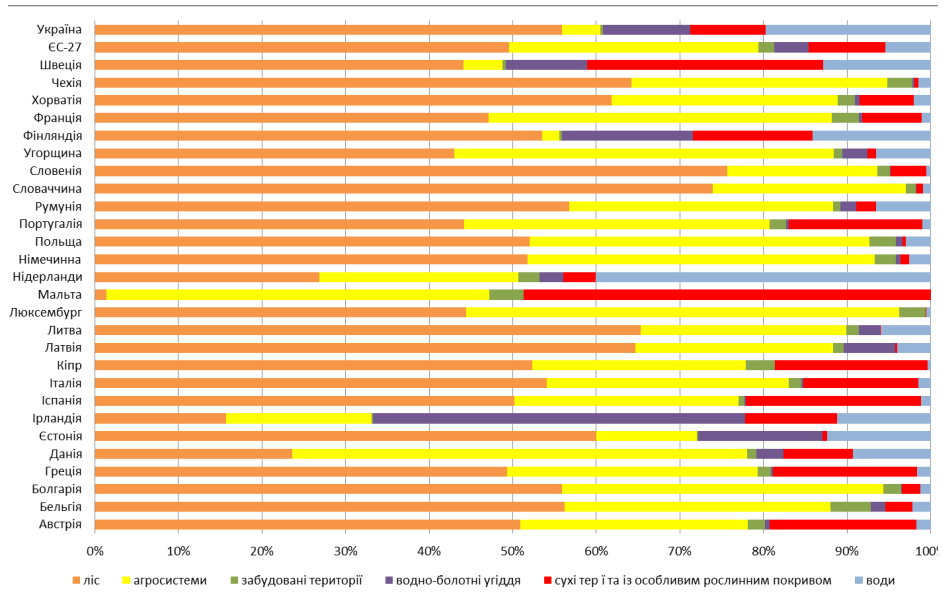

Рис. 3. Структура природоохоронних територій країн Європи, %

Адже та система землекористування яка склалася за останні 30 років не сприяла екологізації землекористування, що передбачено чинним земельним законодавством України. Державна стратегія регіонального розвитку, передбачено, що збільшення площі природно - заповідного фонду до 15% від загальної території держави станом на 2020 рік. Даний показник є надзвичайно важливим соціально-економічним індикатором, зростання якого забезпечить екологічний баланс екосистем і зміцнення екологічної стабільності територій в цілому.

Висновки.

Отже, для кращого розуміння важливості збереження біорізноманіття та екосистемних функцій території, варто розуміти яким благом вони забезпечують суспільство. Такі суспільні вигоди та корисні природні ресурси визначаються системою екосистемних послуг, від яких залежить задоволення фундаментальних потреб людини в середовищі існування й продуктах харчування, а отже від них прямо залежить рівень нашого життя. Збереження біорізноманіття є важливою складовою екологічної політики України, оскільки займаючи біля 6% площі Європи, в Україні в середньому понад 35% європейського біорізноманіття, що в свою чергу має визначати необхідність збільшення територій природоохоронного призначення. Із обранням Україною проєвропейського курсу розвитку виникає необхідність у переході на європейські стандарти охорони біологічного різноманіття та екосистемних функцій територій. Запорукою успішного переходу мають стати території із ви-

соким природоохоронним ефектом та система екомере, як фундамент збереження біологічного різноманіття та екосистемних функцій територій. На наше переконання, Західна система створення природоохоронних територій має стати основою для модернізації та подальшого розвитку як європейської так і національної системи природокористування.

Список використаних джерел

1. Біорізноманіття. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://https://uk.wikipedia.org>
2. Дані Європейського агентства з довкілля (EEA). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/daviz/complementarity-between-european-designations-3/#tab-chart_5
3. Дідух Я.П. Концепція формування системи охоронних територій з метою збереження біорізноманіття України на екологічній основі. Вісник НАН України. Режим доступу <http://www.visnyk-nanu.org.ua/en/node/2960>
4. ЗАКОН УКРАЇНИ Про природно-заповідний фонд України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 34, ст.502). [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
5. Інформаційно-аналітичні матеріали підготовлені Департаментом заповідної справи Мінікоенерго України на основі звітів місцевих органів влади. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/news>
6. Конвенція о биологическом разнообразии [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/biodiv.shtml
7. E. Wilson, Ed., Biodiversity (National Academy Press, 1988).

References

1. Biodiversity. Available at: <http://https://uk.wikipedia.org>
2. Data from the European Environment Agency (EEA). Available at: https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/daviz/complementarity-between-european-designations-3/#tab-chart_5
3. Didukh J.P. The concept of forming a system of protected areas with the aim of preserving Ukraine's biodiversity on an ecological basis. Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine. Access mode. Available at: <http://www.visnyk-nanu.org.ua/en/node/2960>
4. THE LAW OF UKRAINE On the Nature Reserve Fund of Ukraine (Vidomosti Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1992, No. 34, Article 502). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
5. Informational and analytical materials were prepared by the Department of Protected Affairs of the Ministry of Energy and Energy of Ukraine based on reports of local authorities. Available at: <https://mepr.gov.ua/news>
6. Convention on Biological Diversity [Electronic resource]. - Access mode: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/biodiv.shtml
7. E. Wilson, Ed., Biodiversity (National Academy Press, 1988).

Chumachenko O., Kryvoviaz Y., Kustovska O., Kolganova I.
PROTECTED AREAS AS A BASIS FOR BIODIVERSITY CONSERVATION AND ECO-SYSTEM SERVICES IN EUROPE: ASSESSMENT OF UKRAINE'S CONTRIBUTION

LAND MANAGEMENT, CADASTRE AND LAND MONITORING 3'22: 27-33

<http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2022.03.03>

Abstract. *The article analyzes the structure of nature conservation areas in a number of European countries. The necessity of conducting a study of the state and features of the formation of natural territorial complexes has been determined. In connection with this, a significant volume of bibliographic and electronic Internet sources, both foreign and domestic authors and researchers, has been worked out. The information basis of the research is statistical data of the State Geocadastre of Ukraine, Eurostat, and the European Environment Agency, which made it possible to analyze the state of nature conservation areas. The role of nature conservation areas as the basis for the preservation of biodiversity and ecosystems and their functions of the territory is substantiated and determined. The author's assessment of the state of nature conservation areas is provided and an approach to calculating the conservation index of European countries is proposed. An analysis of the structure of nature conservation areas in Europe and determination of directions for the expansion of the areas of the latter was carried out. It was determined that in most developed countries, the basis of such territories are: forests, natural pastures, shrubs, water and wetlands, land without vegetation cover. That is, the prospective inclusion or granting of the status of nature conservation areas and eco-networks is a significant potential for nature conservation and improvement of biodiversity conservation and provision of ecosystem services.*

Key words: *nature reserve fund, land use, nature use, territory, ecological network, biological diversity.*